

**VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA ZO'RAVONLIKNI
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Ollomova Ravshana Jumanazar qizi

*Xorazm viloyati Xonqa tumani 35-sonli umumta'lim maktabi amaliyotchi
psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarni oldini olish va qarshi kurash chora tadbirlari, hamda voyaga yetmaganlar orasida zo'ravonlikni psixologik xususiyatlari va zo'ravonlikni oldini olish, bartaraf etish uchun qilinishi kerak bo'lgan ishlar va islohotlar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: psixolog, huquq, zo'ravonlik, huquqbuzarlik, jinoyat, otana, o'qituvchilar, maktab.

Bugungi globallashuv davrida doimo huquqiy muammo bo'lib kelgan huquqbuzarliklar nafaqat ijtimoiy muammo, balki psixologik muammo hamdir. Voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarga oid qonunlar uzoq vaqtdan beri shakllangan bo'lsa-da, ular ham vaqti-vaqti bilan o'zgartirilib boriladi. Hozirgi kunda dunyoning barcha ilg'or va sivilizatsiyalashgan davlatlarida voyaga yetmaganlar jinoyati to'g'risidagi qonunlar o'zgartirildi. Bundan tashqari, bugungi kunda huquqbuzarlik jinoyatdan ko'ra noto'g'ri xatti-harakatlar, ijtimoiy noqulaylik sifatida qaralmoqda. Voyaga yetmaganlarning jinoyati deganda voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyat harakatlar tushuniladi. Ya'ni 18 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar

shular jumlasiga kiradi. Turli mamlakatlarda maksimal yosh chegarasi va huquqbuzarlikning ma'nosi farq qiladi. Ammo har doim 18 yoshdan kichik bo'ladi, bu huquqbuzarlik uchun qonuniy yosh hisoblanadi. Huquqbuzarlik sabablari haqida gap ketganda odamning jinoiy moyilligi ota-onalarning avvalgi hayotidagi yomon ishlarining natijasi sifatida qaraladi. Bu, shubhasiz, noto'g'ri tushuncha va noto'g'ri fikrdir. Boshqa tomondan, bolada huquqbuzarlik paydo bo'lganda, ko'pchilik buni ota-onasining bolalik davridagi xatti-harakatlari, harakatsizligi va topshiriqlari bilan bog'liq deb hisoblaydi. Voyaga yetmagan o'smirlarning huquqbuzarlikka yo'l qo'yishiga asosiy sabablardan biri-hissiy muammo. Bolaga noto'g'ri munosabatda bo'lish va noto'g'ri tarbiyalash bolada bir nechta hissiy muammolarni keltirib chiqaradi. Turli kuzatuvlar, holatlar tarixi va intervyular shuni ko'rsatdiki, huquqbuzarlarning ancha yuqori foizi hissiy buzilishlarni namoyon qilgan. Ishonchsizlik tuyg'usi, ota-onalar va oilaning boshqa a'zolarini rad etish huquqbuzarlik xatti-harakatlarini keltirib chiqaradigan keyingi muhim omillardir. So'nggi yillarda voyaga yetmaganlar o'rtasidagi zo'ravonlik muammosiga e'tibor kuchaydi, chunki jamoalar yoshlar zo'ravonliklarini oldini olish va unga qarshi kurashishning murakkab muammolari bilan kurashmoqda. Voyaga yetmaganlar o'rtasidagi zo'ravonlikning asosiy omillaridan biri bu ularning tarbiyalangan muhitidir. O'z oilalarida zo'ravonlik yoki e'tiborsizlikka duchor bo'lgan bolalar bu xatti-harakatlarni o'z ichiga olishi va tajovuzkorlikni yengish yoki nazorat qilish vositasi sifatida namoyon qilishi mumkin. Ijobiy namunalar, yo'l-yo'riq va qo'llab-quvvatlash tizimlarining yo'qligi zo'ravonlik bilan shug'ullanish xavfini yanada kuchaytirishi mumkin. Voyaga yetmaganlarning xulq-atvorini shakllantirishda tengdoshlar bilan munosabatlar ham muhim rol o'ynaydi. Zo'ravon tengdoshlari guruhlari bilan aloqada bo'lgan yoki zo'ravonlik bilan shug'ullanadigan do'stlari bilan uchrashadigan yoshlar bu xatti-harakatlarga moslashish yoki tasdiqlash usuli sifatida taqlid qilishlari mumkin. Salbiy ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish bosimi yoshlar o'rtasida davom etadigan zo'ravonlik siklini yaratishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblik, ta'lim olish imkoniyatlarining yetishmasligi va jamiyatdagi

zo'ravonlikka duchor bo'lish voyaga yetmaganlar o'rtasida tajovuzning tarqalishini kuchaytirishi mumkin. Resurslar kam, qo'llab-quvvatlash tizimlari cheklangan va o'zini ifoda etish uchun ijobiy imkoniyatlar mavjud bo'lmagan muhitda yoshlar stress, umidsizlik yoki kuchsizlik hissi bilan kurashish vositasi sifatida zo'ravonlikka murojaat qilishlari mumkin. Voyaga yetmaganlar o'rtasidagi zo'ravonlikka qarshi kurashish jamiyatning turli sohalarida hamkorlikni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Maktablar o'quvchilar o'rtasida ijobiy xulq-atvorni, nizolarni hal qilish ko'nikmalarini va hissiy tartibga solishni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bezorilikka qarshi tashabbuslar, ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash xizmatlari va yoshlarni rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish orqali maktablar barcha o'quvchilar uchun xavfsiz va tarbiyali muhit yaratishi mumkin. Voyaga yetmaganlar o'rtasida zo'ravonlikning oldini olishda oilalar ham muhim rol o'ynaydi. Ota-onalarning ishtiroki, ochiq muloqot va ijobiy intizom strategiyalari sog'lom munosabatlarni rivojlantirish va bolalar o'rtasida tajovuzkorlik ehtimolini kamaytirishning asosiy komponentlari hisoblanadi. Hamjamiyatga asoslangan dasturlar, ruhiy salomatlik xizmatlari va huquqni muhofaza qilish idoralari ham voyaga yetmaganlar o'rtasidagi zo'ravonlikni bartaraf etishga hissa qo'shishi mumkin. Xavf ostidagi yoshlar uchun yordam, resurslar va aralashuv imkoniyatlarini taklif qilish orqali jamoalar zo'ravonlikning oldini olishga va sog'lom rivojlanishga yordam beradigan xavfsizlik tarmog'ini yaratishi mumkin.

Xulosa:

Jamiyat uchun voyaga yetmaganlarning farovonligini birinchi o'ringa qo'yish va yoshlarning ijobiy rivojlanishiga, chidamliligiga va zo'ravonlikning oldini olishga yordam beradigan strategiyalarga sarmoya kiritish juda muhimdir. Zo'ravonlikning asosiy sabablarini bartaraf etish, sog'lom munosabatlarni rivojlantirish va yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimlarini taqdim etish orqali biz hamma uchun xavfsizroq va yanada qamrab oluvchi kelajakni yaratishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ta'lim muassasasida zo'ravonlikning oldini olish. Uslubiy qo'llanma / V. Adescalita, R. Josanu, I. Moldovanu, T. Epoyan tomonidan tahrirlangan - Kishinyov, 2017 .-- 128b.
2. Volkova E.N., Volkova I.V., Isaeva O.M. Bolalarga nisbatan zo'ravonlikning tarqalishini baholash // Ijtimoiy psixologiya va jamiyat. 2016. 7-jild. No 2. 19-34-betlar.
3. Aptikieva L.R., Aptikiev A.X., Bursakova M.S. Zo'ravonlikdan omon qolgan o'smirlar bilan psixologik-pedagogik ishlarni tashkil etish // Orenburg davlat universitetining axborotnomasi No 9 (170), 2014. P.4-9.
4. Malkina-Pykh IG Inqirozli vaziyatlarda psixologik yordam - Moskva: Eksmo nashriyoti, 2005. - 960 p.